

afers
fulla de recerca i pensament

64

Dossier
Francesc Ferrer i Guàrdia

Coordinació
Jordi Riba

—Vol. XXIV—
Catarroja, 2009

Índex

Francesc Ferrer i Guàrdia

Jordi RIBA: Francesc Ferrer i Guàrdia	423
Juan AVILÉS: La trajectòria política i intel·lectual de Francesc Ferrer	427
Pere SOLÀ: Historiografia sobre Ferrer. Elements per a una revisió	447
Marie-Catherine TALVIKKI CHANFREAU: Els encontres parisencs de Ferrer i Guàrdia. Fonts de l'Escola Moderna	479
Montserrat JUFRESA: L'escola de Josep Miquel Guàrdia, un antecedent de l'Escola Moderna?	491
Xavier DíEZ: El projecte Ferrer. Èxits i fracassos de l'Escola Moderna en una societat dividida	505
Albert PALÀ MONCUSÍ: Francesc Ferrer i Guàrdia i <i>La Huelga General</i> . Publicisme, organització sindical i revolució (1901-1904)	529
Isabel PEREIRA: Ferrer i Guàrdia en bronze	549
Francesc POBLET: <i>La Huelga General</i> i els textos de Ferrer i Guàrdia	423

Miscel·lània

August RAFANELL: Intel·lectuals catalans pro Germània	587
Vicent Josep ESCARTÍ: Ideologia nobiliària i imperi a l'obra de Rafael Martí de Viciana	609

Postscriptum

Núria SALES: La missió dels Pirineus del jesuïta Jean Forcaud (1635-1649) .. 631

Recensions

Xavier Díez, Ángel HERRERÍN LÓPEZ, Jordi BOU ROS, Carles SANCHIS IBOR,
Juan HERNÁNDEZ FRANCO, Frederic APARISI ROMERO, Júlia BENAVENT,
Joan IBORRA, Vicenç M. ROSSELLÓ I VERGER 639

Resums / Abstracts 663

Publicacions rebudes 675

Normes de presentació d'originals 683

JORDI RIBA
Universitat Autònoma de Barcelona

Francesc Ferrer i Guàrdia

Des de l'inici de la preparació d'aquest dossier no he pogut deixar de pensar en el paral·lelisme existent entre Francesc Ferrer i Guàrdia i Sòcrates, especialment el que és presentat en els escrits de Hannah Arendt. Es tracta de dos autors que foren retratats de formes divergents per la gent de la seva època i que, decebuts del desenvolupament polític de la ciutat, es mantingueren al marge de les cuites partidistes. Ambdós enfrontaren judicis per haver-se oposat al poder polític i religiós a causa de l'educació. I ambdós tingueren un final tràgic, però sense perdre cap dels ideals que havien mogut la seva vida.

El paper polític jugat per Sòcrates, en oposició del que desenvoluparen Plató i Aristòtil, ha estat meravellosament retratat per Pascal, i recollit per Arendt: «Ningú no s'imagina Plató i Aristòtil d'una altra manera que vestits amb grans togues d'oradors. Eren persones honestes i, com els altres, reien amb els seus amics. I quan s'han distret escrivint les seves *Lleis* i la seva *Política*, ho han fet com si juguessin. Aquesta era la part menys seriosa i filosòfica de les seves vides; la més filosòfica era viure simplement i tranquil·lament. Si han escrit sobre política era amb el propòsit d'organitzar un manicomi. I si han aparentat parlar-ne com si es tractés d'una gran cosa, era perquè sabien que als bojos als quals es dirigien pensen que són reis i emperadors. Entren en el seu joc per a moderar la seva follia de la manera menys dolosa.»¹

Aquest text, escriu Miguel Abensour, «feroz e insolente se revela iconoclasta si lo contraponemos a una definición relativamente neutra, según la cual, la filosofía política clásica tendría por objeto la polis y la filosofía política moderna, el Estado»². El seu

¹ PASCAL: *Pensaments*, 333, traducció de l'autor.

² M. ABENSOUR: *Por una filosofía política crítica*, Anthropos, Barcelona:2006.

potencial revelador consisteix a destruir les sobrevalorades representacions marginals que rodegen Plató, Aristòtil i les seves obres consagrades a la política.

Segons l'opinió d'Arendt, el text de Pascal, a pesar de la seva insolència, o gràcies a la insolència d'un moralista cristià, diu la veritat de les motivacions reals del pensament polític. Revela la intenció constitutiva (el fet de menystenir els assumptes humans), el caràcter preventiu i curatiu de l'intervenció filosòfica. Es tracta de posar remei a la manca de saviesa, a la bogeria dels homes, i la ciutat és el teatre d'aquesta bogeria. I pressuposaria l'oblit de l'acció política, un oblit que ha llastrat de tal manera la tradició que l'essència de la política podria ser «innocentment» definida per les relacions de comandament i d'obediència o, de manera més simple, com l'exercici de la dominació.

Enfront d'aquesta perspectiva es percep per part d'Arendt una crida d'atenció sobre els moments històrics en els quals, en l'interval entre dues formes polítiques, ressorgeix l'acció; les bretxes en què l'acció es presenta de manera distinta a l'*arkhé* o el principi³.

Ferrer, igual que Sòcrates, fou un pensador fora del Jardí⁴. Menéndez y Pelayo segurament l'hauria qualificat d'heterodox en la seva coneguda història de l'heterodòxia⁵. Potser per l'absència d'un partit dels intel·lectuals, a diferència de l'esdevingut a França, un lloc d'altra banda d'emmirallament de molts dels nostres intel·lectuals, aquesta opció, anomenada republicanisme social per Pere Solà, va servir per enquibir molts dels intel·lectuals de l'època decebuts com Ferrer de la primera experiència republicana espanyola.

Però no és només una qüestió sociològica la que enceta aquesta perspectiva en la qual Ferrer i molts dels seus contemporanis, com ara Coromines, Brossa, Gener o fins i tot el mateix Maragall, hi participen. Tots o quasi tots van conèixer de primera mà, mitjançant l'exili, el que es publicava a París, que en aquella època veia com l'esclat d'idees era força considerable. Ferrer, com tants d'altres exiliats, passava bona part del seu temps a la sala de lectura de la Biblioteca Nacional de la rue de Bonaparte. Lamentablement, les seves comandes de lectures no han estat guardades, les quals serien una bona eina de treball per veure com es va forjar el seu pensament, allunyant-se de la perspectiva republicana hispànica, en la qual els intel·lectuals s'alineen d'igual manera com ho fan els partits polítics. Recordem que Ferrer va viure de primera mà el cas Dreyfus.

Si a tot això hi afegim que París, com a lloc de destinació d'exiliats polítics, li va permetre conèixer moltes perspectives ideològiques, s'entén millor el desig de molts moviments d'apropiar-se de Ferrer i Guàrdia: els uns per utilitzar-lo com a culpable

³ R. SCHÜRMAN: *Le Principe d'anarchie. Heidegger et la question de l'agir*, Seuil, París:1982, p. 50.

⁴ Vegeu S. PINILLA i J. RIBA: «Toute philosophie est philosophie politique», a A. KUPIEC i E. TASSIN: *Critique de la politique. Autour de Miguel Abensour*, Sens & Tonka, París:2006.

⁵ M. MENÉNDEZ Y PELAYO: *Historia de los heterodoxos españoles*, CSIC, Madrid:1952.

de tots els mals i els altres per posar-lo de costat de les seves idees. La historiografia del seu cas així ho palesa.

No obstant això, el projecte societatari de Ferrer es va concretar singularment en la creació d'una escola, laica i no estatalista, aparentment seguint les idees del menorquí Josep Miquel Guàrdia, i d'una editorial des de la qual va fer arribar, mitjançant traduccions, molts dels escrits i autors que havia llegit durant la seva llarga estada a França. La tasca educativa era concebuda per Ferrer com més enllà de la transmissió a l'aula. En el seu projecte hi havia la intervenció dels pares que rebien, juntament amb els pedagogs, per mitjà dels escrits de l'editorial de Ferrer, una formació que els permetia complementar els ensenyaments de l'Escola del carrer Bailén de Barcelona.

En aquests dies de la tardor del 2009, quan ens trobem en plena commemoració del seu centenari, veiem com sorprenentment, potser a causa del poc i esbiaixat coneixement que aquí tenim de la figura de Ferrer Guàrdia, arreu del món se li reten homenatges de tota mena. Els efectes internacionals de la seva Escola i les publicacions posteriors són molt importants. Van des de la pàgina completa que li va dedicar *The New York Times*, l'endemà de la seva mort, fins a aportacions tan il·lustres com la d'Albert Camus l'any 1959 en una celebració a París amb motiu dels cinquanta anys de la seva mort.

En aquest dossier hem fet una aportació a la transcendència internacional del pensament pedagògic de Ferrer, encara que el seu abast és encara força ampli i les escoles d'arrel ferreriana encara continuen, tant als països europeus com als americans.

Per acabar, m'agradaria apuntar l'existència d'un material encara avui inèdit. En aquest número en fem aparèixer una petita part, gràcies a l'aportació de Pere Solà, el millor coneixedor de l'obra de Ferrer i Guàrdia, de l'arxiu del pedagog que la seva filla Sol va donar a la Universitat de Califòrnia. I, d'una altra banda, hi ha els textos que Ferrer va publicar a *La Huelga general*, que, per bé que no són inèdits, sí que són de difícil localització.

Barcelona, tardor del 2009